

KARDINAAL ROBERT SARAH

HIJ HEEFT ONS
ZOVEEL GEGEVEN

Eerbetoon aan Benedictus XVI

uitgeverij
Betsaida **De Boog**

Inhoud

Inleiding	9
-----------	---

EERSTE DEEL

MYSTIEK PORTRET VAN BENEDICTUS XVI

God is!	19
I Binnengaan in het mysterie van de Zoon om de Vader te aanschouwen	23
II De blik van de Vader	35

TWEEDE DEEL

GEZICHTEN VAN HET PAUSSCHAP

I Benedictus, mijn vriend	59
II De toekomst van de Kerk is afhankelijk van de liturgie	65
III Hogepriester en belijder van het geloof	71
IV Als een heilige Augustinus van de moderne tijd	83
V Licht in de nacht. Midden in de crisis van het kindermisbruik, de blik van Benedictus XVI op de Kerk	89
VI Het Afrikaanse continent, de geestelijke 'longen' van de mensheid	105
VII Benedictus de Grote	113

DERDE DEEL

TIEN TEKSTEN OM OP WEG TE GAAN MET
BENEDICTUS XVI

I	De Kerk op de drempel van het derde millennium	125
II	De genade van de kleinen	141
III	De glimlach van de heilige maagd	145
IV	Ik zou altijd bij Jou willen zijn	153
V	Het heilige karakter van de Eucharistie	159
VI	Een oase waar we levend water mogen putten	163
VII	Vervuld van de vreugde van de Heer	169
VIII	Een hart dat tevreden is met God	183
IX	Geen dienaren meer, maar vrienden	189
X	Onze geestelijke jeugd vernieuwen	195
	Dankwoord	209

Inleiding

Waarom nog een boek over Benedictus XVI? Het zij verre van mij om in dit boek rekeningen met hem te vereffenen of me te verlagen tot het doen van onthullingen over de geschiedenis van een man van wie het woord en het optreden zo beslissend zijn geweest voor de geschiedenis van de Kerk.

Verwacht ook geen academische samenvatting van zijn theologische onderricht. Ga ook niet op zoek naar een samenvatting van zijn grote toespraken tot de wereld. U zult hier noch de voordrachten in Subiaco, noch de toespraak in het Collège des Bernardins in Parijs, noch die in de Bundestag aantreffen. Dat alles laat ik over aan de beroepstheologen. Ik ben er ook zeker van dat talrijke wetenschappers hun krachten zullen wijden aan het onderzoeken van het onmetelijke werk van Joseph Ratzinger.

Ik heb dit boek willen schrijven om de kracht te onthullen van het onderricht van de geestelijke leermeester die Benedictus XVI was. Ik denk dat zijn theologische denken, dat zo scherp en diepgaand is, geworteld is in een authentieke mystieke en geestelijke ervaring. U zult dus in dit boek een bespreking vinden van de ziel van Joseph Ratzinger. Ik heb getracht om de momenten naar voren te halen waarop hij terloops zicht heeft gegeven op het geheim van zijn hart.

Die momenten beschrijven een weg naar God die oorspronkelijk is. Zij tekenen het portret van een heilige. Zij nodigen ons uit om hem na te volgen.

Ik heb er verscheidene teksten aan toegevoegd die ik in de loop van de jaren heb uitgegeven. Ik heb deze teksten herzien, aangevuld, en bij de tijd gebracht. We vinden daarin een

Benedictus XVI die ons verrast, die ons onbekend is. We ontwaren erin ook de samenhang van de onmetelijke schatten die hij ons heeft nagelaten. We vermoedden al dat zijn onderricht en voorbeeld nog niet verkend terrein vormden, waarin de Kerk nog lange tijd voedsel zal kunnen vinden.

Ten slotte wilde ik de lezer enkele teksten van Benedictus XVI aanbieden die ons de gelegenheid geven een tocht te maken in gezelschap van de zielenherder die hij was en die hij zal blijven. Het zijn vaak teksten die vergeten en weinig bekend zijn, maar die ons uitnodigen om met hem op weg te gaan naar God.

Hoe zouden we die tocht kunnen beschrijven? Het is onmogelijk om de eenheid en de samenhang ervan te ontdekken zonder uit te gaan van het eerste en het enige wat hem bezighield: God. Joseph Ratzinger is daar uiteindelijk steeds weer op teruggekomen. Hij heeft nooit opgehouden God zelf te beschouwen. Die voortdurende blik op God verklaart zijn onophoudelijke waarschuwingen: het vergeten van God bedreigt de wereld met morele, antropologische en politieke ineenstorting. Alleen het geloof kan de rede redden. De afwijzing van God brengt de ontkenning met zich mee van de meest fundamentele menselijke realiteiten. In die zin heeft Joseph Ratzinger de uiterste consequenties getrokken uit het lijden dat hij heeft ondergaan in zijn ervaringen met het Hitler-regime.

Benedictus XVI heeft met vaderlijke zorg de missionaire plicht op zich genomen om de hoofdvraag: 'Wie is God?', met wijsheid, striktheid en een scherp gevoel voor precisie te behandelen.

Hij werd niet moe om in zijn privégesprekken te herhalen: 'Er zijn belangrijke onderwerpen, maar het belangrijkste is het geloof in God'. Dat is het middelpunt waaromheen zijn prediking, zijn pausschap en zijn dienstwerk als opperpriester zich hebben ontwikkeld. Anderen mogen andere doelen nastreven, maar het hoofddoel van de paus is nu juist dit: God. 'Het is weliswaar moeilijk om in ernst over God te spreken', zegt François Varillon. 'Maar toch moeten we dat doen. Moet ik er niet met mezelf ernstig over spreken?' Ieder woord, tót God

Inleiding

gezegd, houdt ook een woord óver God in, zelfs in het eigen innerlijk. Anders glijd ik zonder het te weten af tot de aanbidding van een halfslachtige godheid, enigszins heidens, enigszins joods, maar nauwelijks christelijk. Als priester wil ik dat woord tot God en over God niet voor mijn broeders verzwijgen. Het is de wortel van mijn gewijde leven en van mijn rentmeesterschap van de mysteries van God. Als het me overkomt, terwijl ik de taak heb om over God te spreken, dat ik liever over iets anders spreek – hervorming van de wereld, sociale gerechtigheid (vrede in de wereld, opvang van migranten, interculturele of interreligieuze dialoog, bescherming van het milieu), economische of politieke omwenteling of hervorming – dan moet ik eerst nagaan of ik mij niet onttrek aan wat er diep in mij leeft. Als ik in de verleiding kom om niet meer tot de anderen over God te spreken, is dat dan misschien omdat ik niet meer over Hem spreek tot mezelf?¹ Het is misschien omdat God dan niet meer de centrale plaats in mijn leven en mijn gedachten inneemt. Hoe bitter is het te bemerken dat er rondom mij bijna nergens de mogelijkheid bestaat om een beetje aandacht te vragen en belangstelling te wekken voor God!

Al het overige in zijn onderricht moet gelezen worden in dit licht. Laten we denken aan de beslissende plaats die hij voor de toekomst van de Kerk toeschreef aan de liturgie, de ultieme plaats van ontmoeting met God.

Al heel vroeg na het Tweede Vaticaans Concilie sprak Benedictus zijn zorg over de liturgie uit. Toen hij zag dat de eredienst van de Kerk in een diepe crisis raakte, sloeg hij aanstonds alarm en durfde hij te schrijven dat, in tegenspraak met de primaire aard van de liturgische beweging, ‘de liturgische hervorming in haar concrete uitvoering, steeds verder verwijderd is geraakt van die oorsprong en van de wil van het Concilie’. Het gevolg ervan is niet een heropleving maar een verwoesting geweest. Het heeft geleid tot een liturgie die is afgezakt tot een schouwspel, waar men probeert de godsdienst interessant te maken

¹ François Varillon, *L'humilité de Dieu*, Le Centurion, Paris, 1974, p. 13.

met behulp van modieuze plattitudes en uitdagende morele stellingnames, met als gevolg tijdelijk succes binnen de groep van liturgiefabrikanten, maar met een nog meer uitgesproken terughoudende opstelling bij hen die in de liturgie niet een geestelijke show maar de ontmoeting met God zoeken. 'Als we leven voor Hem voor wie alle 'gedoe' zonder betekenis is, dan is alleen de ontmoeting met God in staat om ons toegang te verschaffen tot de waarachtige rijkdommen van het zijn'².

Joseph Ratzinger wilde ons meenemen om weer de grootsheid, de heiligheid en de goddelijke oorsprong van de liturgie te ontdekken; om ons tegenover God te plaatsen. Vanaf het eerste begin van zijn overweging, wanneer hij het boek Exodus beschouwt in *De Geest van de Liturgie*, verklaart hij dat de liturgie behoort tot de goddelijke orde, dat zij haar maat en haar ordening ontleent aan God zelf en aan zijn openbaring. Het oogmerk van het boek Exodus is inderdaad het volk te brengen tot aanbidding in de liturgische vorm die door God zelf is vastgesteld. God geeft aan farao het bevel: 'Laat mijn volk gaan, om Mij in de woestijn te vereren' (Ex 7,16). Zo gaat Israël op weg, niet om een volk te worden als alle andere volkeren, maar om God te dienen en te aanbidden. Als het beloofde land geschonken wordt, dan is dat om een plaats te worden waar de ware God aanbeden wordt. Het bezit van de grond alleen, enkel de nationale autonomie, zou Israël verlagen tot het niveau van alle andere volkeren.³ Zo toont God aan Israël hoe het Hem moet aanbidden en offeren. Niet de mens fabricceert zijn liturgie naar zijn zin als een eenvoudig spel. Net zomin als de mens een levend wezen kan maken of iets dat leeft, zo laat ook de liturgie zich niet fabriceren. Zij wordt ontvangen, zij wordt gegeven. De liturgie kan niet voortkomen uit onze fantasie of de vrucht zijn van onze creativiteit; ze zou dan slechts een kreet in de lege

² Joseph Ratzinger, Voorwoord bij het boek van Klaus Gamber, *Die Reform der römischen Liturgie*. Franse uitgave: *La réforme liturgique en question*, Sainte-Madeleine, 199.

³ Joseph Ratzinger, *De geest van de Liturgie*. Vereniging voor Latijnse Liturgie, Vlagtwedde 2006, p. 10-11.

Inleiding

ruimte zijn of een eenvoudige zelfbevestiging. De eredienst van het gouden kalf, gemaakt door de priester Aäron en het volk Israël (Ex 32; Deut 9,7- 10,5) illustreert die zelfverheerlijking van de gemeenschap die meent dat ze almachtig is en dus in staat om voor zichzelf een eigen eredienst en liturgie in elkaar te zetten. In dat stadium is de liturgie nog slechts een spel zonder inhoud. Erger nog; het is geloofsafval, het tragisch verlaten van God onder de dekmantel van het heilige.

Verderop legt – als hij de kwestie van de ritus binnen de Kerk gaat bespreken – Joseph Ratzinger er op heldere wijze de nadruk op dat de individuele mens in de uitdrukking van die rituelen een wereld ontdekt die hij niet zelf voortbrengt; hij gaat een werkelijkheid binnen die groter is dan hijzelf en waarop hij geen greep heeft omdat ze immers in laatste instantie berust op een openbaring.

Daarom spreekt het christelijke Oosten, om de liturgie aan te duiden en er het onaantastbare karakter van duidelijk te maken, over de ‘goddelijke liturgie’. Het Westen op zijn beurt heeft altijd het historische element sterker gevoeld, een neiging die Jungmann samenvat in de bondige uitdrukking: ‘liturgie die geworden is’, waarmee hij aangeeft dat dit ‘worden’ zich ontwikkelt in een organische groei en niet de vrucht is van bewuste handelingen. Dat wil zeggen dat men de liturgie niet kan vergelijken met een apparaat dat men in elkaar zet, met een mechaniek dat uit elkaar gehaald kan worden en naar believen aangepast kan worden, maar met een plant, een groeiend organisme waarvan de innerlijke wetten de toekomstige verschijningsvorm ervan bepalen. In die zin moet elke liturgische hervorming worden opgevat als de organische ontwikkeling van een goddelijke gave. De constitutie *Sacrosanctum Concilium* heeft dat in heldere en dwingende termen herhaald. Benedictus XVI was zich dat levendig bewust en zijn liturgische werk als paus vindt daarin zijn meest radicale verklaring: ‘Dat de liturgie een gave was, een realiteit die niet gemanipuleerd kan worden, dat alles verdween toen uit het bewustzijn van de katholieken in het Westen’, voegt Joseph Ratzinger er-

aan toe. Feitelijk heeft het Eerste Vaticaans Concilie de paus op geen enkele manier als een absolute monarch omschreven, maar als de hoeder van de gehoorzaamheid ten opzichte van het geopenbaarde woord. De legitimiteit van zijn macht was vóór alles gebonden aan het doorgeven van het geloof. Deze trouw aan de geloofsschat, evenals het doorgeven ervan, heeft in het bijzonder betrekking op de liturgie. Geen enkel gezag kan een liturgie ‘in elkaar zetten’. De paus is zelf slechts de nederige dienaar van haar juiste ontwikkeling, van haar integriteit en haar homogeniteit.⁴

Wij kunnen Benedictus niet dankbaar genoeg zijn dat hij ons zo heeft geholpen door te dringen tot het mysterie en de grootsheid van de goddelijke liturgie, waarin we God werkelijk ontmoeten. De liturgie moet allereerst Jezus Christus tonen, die aanwezig is in de liturgische handelingen ‘dezelfde, die zich nu door de bediening van de priester offert, nadat Hij zich toen op het kruis geofferd heeft’ (*Sacrosanctum Concilium* 7). De liturgie is geen liturgie als ze Jezus Christus niet laat doorschijnen in zijn transfigurerende aanwezigheid in de tekenen, de gebaren en de gewijde woorden die de Kerk ons heeft overgeleverd in de riten.

Laten we God vragen dat we kind mogen worden zoals Benedictus. Als een kind heeft hij de heilige liturgie beleefd die hem heeft voorbereid op de waarachtige liturgie in het hierna-maals. ‘Want’, zo zegt hij ook nog: ‘de liturgie herinnert ons eraan dat we ten opzichte van dat andere leven waarheen we op weg zijn, allemaal kinderen blijven, of in ieder geval zouden moeten blijven. Want ook de liturgie is een oefening van voorbereiding. Maar het is een bijzondere oefening, juist doordat haar object in de toekomst ligt: ze is het voorspel op het toekomstige leven, het eeuwige leven, waarvan de H. Augustinus zei dat het niet, zoals ons leven op aarde, bestaat uit behoeften en nooddrift, maar uit de vrijheid van het offer en de gave. De liturgie zou de concrete vorm zijn van de hoop, doordat zij in ons een authentieke kinderlijke geest oproept, een ontvanke-

⁴ Ibid. p. 124-125.

lijkheid voor die komende grootsheid die niet bereikt wordt in het volwassen leven. ‘Een hoop die reeds het waarachtige leven beleeft, leven in vrijheid, in innige vereniging met God en openheid naar de ander toe’⁵.

Laten we ook terugdenken aan de bijzondere aandacht die hij gaf aan de kloosters en aan het contemplatieve gebed. Voor hem was het voor de Kerk van beslissende betekenis dat op bepaalde plaatsen duidelijk zichtbaar zou zijn en concreet zou worden gemaakt dat God op de eerste plaats komt; door het zingen van het goddelijke koorgebed, het stille gebed, de overweging van de H. Schrift en het vieren van een plechtige liturgie die niets te wensen overlaat.

Het is ook zijn bewustzijn van God die in hem een onvoorwaardelijke liefde voor het Woord van God heeft doen ontstaan, zoals dat is doorgegeven door de overlevering en in de Heilige Schrift en ons op betrouwbare wijze wordt voorgehouden door het onaantastbare leergezag van de Kerk.

Als laatste heeft zijn liefde tot God hem ertoe gebracht om de priesters die ermee belast zijn om Gods aanwezigheid in de wereld te verkondigen, lief te hebben en te leiden. Hij hield van het priesterschap als een gave van God aan de mensheid.

Wanneer ik naar het leven van Benedictus XVI kijk, dan dringt een evangeliewoord zich aan me op: ‘Leert van Mij dat Ik zachtmoedig ben en nederig van hart’ (Mat 11,29). Zijn hele lange leven, dat in God geworteld was, is hij die zachtmoedige en nederige afspiegeling van Christus geweest door zijn onderrecht dat hij putte uit het gebed en de contemplatie.

Moge Benedictus XVI, geestelijke leermeester, herder van de harten en vader van de zielen, ons leiden en de Kerk beschermen.

⁵ Ibid. p. 13-14.